

NÁZORY A POLEMIKA

PARS PRO TOTO...

STANISLAV V. CHYTKA

*Stalo se módou sezony
do nepravostí rázně tepat.
Kajzrrok této fazony
mi ale nikdy řádně nepad'...*

Jiří Suchý

Človek vraj má dve možnosti ako ovládnuť dejiny: alebo sa podieľať na ich utváraní, alebo o nich písať. V slovenskom prostredí, možno citelnejšie ako v okolí, sa prejavuje niekoľko aspektov chápania druhej z uvedených možností. Jedným z nich je dlhodobá tendencia vyvracať niektoré historické fakty, alebo, ak to nie je bezo zvyšku reálne, aspoň ich spochybňovať do takej miery, aby sa zmenil v historickom povedomí národa celkový obraz zásadnej dejinnej udalosti. Prirodzene, nežijeme v časoch, ktoré by umožňovali úplné vyretušovanie dejinného obrazu. Sústavné spochybňovanie jeho častí, často sprevádzané kritikou (prípadne pseudokritikou, dôležité je držať krok s módou) „totalitnej“ alebo „marxistickej“ historickej produkcie, však v dlhodobej perspektíve smeruje k niečomu podobnému, k nedôvere alebo až k pohrdaniu týmto obrazom.

Asi najčastejšie naráža historiografia na problematiku Slovenského národného povstania, resp. na jeho hodnotenie alebo spochybňovanie. Keďže je nepopierateľným faktom formujúcim moderný slovenský národ od polovice minulého storočia, sústavne sa objavujú pokusy o jeho znehodnotenie niekedy ako celku, ale pri neschodnosti tohto prístupu aj prostredníctvom zdanlivo izolovaných krokov, smerujú v skutočnosti viac či menej k vytvoreniu komplexnej nedôvery k pozitívnemu hodnoteniu povstania. Pritom sa pragmaticky a utilitaristicky ignorujú výsledky práce historikov, ktorí – žiaľ – vôbec alebo len málo vedia svoje poznatky včas sprístupňovať alebo aspoň reagovať zrozumiteľnou, akademickej formy zbavenou rečou. Dôležité pri tom je, aby sa populárne (a súčasne imanentne aj populisticky) prezentoval taký výklad, ktorý je zdanlivo vierohodný, často len akoby zľahka či okrajovo spochybňujúci, v konečnom dôsledku však nekompromisne negativistický. Rovnako významné je, že takto podané tvrdenia si len nepatrný zlomok čitateľov vie a môže overiť v prameňoch. Ostatne – ak autora sprevádza potrebná povest' a reklama, dostatočná frekvencia jeho výskytu v médiách, prípadne honosné akademické tituly, prečo si jeho tvrdenia vôbec overovať? Navyše s použitím – možno viac módných ako moderných – poukazov na totalitné výklady dejín je možné spochybniť (a pri úrovni súčasnej výučby dejín zvlášť) čo-

koľvek. Demontáž historického významu SNP – kus po kuse – už potom môže prebiehať takmer automaticky, v niektorých prípadoch dokonca s nasadením akoby nesúhlasného výrazu tváre autora, ktorý ju spustil.

Vyvracanie týchto – opatrne povedané sporných – tvrdení sa spravidla odohráva vo všeobecnejšom rovine. Klamstvo, predstieranú, zámernú aj skutočnú neznalosť faktov, naivitu, ale aj silený objektivismus niekedy treba komentovať a odhaľovať viac v konkrétnej podobe ako v perspektíve historického vývoja: málokto okrem úzkeho kruhu historikov (a politikov, konajúcich občas skôr cieľene ako z presvedčenia) je ochotný a dostatočne fundovaný na komplexný pohľad umožňujúci začlenenie problematiky do dejinných súvislostí. Zato však priemerný a často aj nadpriemerný čitateľ absorbuje tvrdenia, ktoré sú zavádzajúce, nepodložené, niekedy aj bezohľadne vymyslené. Historik, aj keď reprezentuje spoločenskú vedu, ovplyvňovanú bezprostrednou skutočnosťou neporovnateľne viac než sú vedy prírodné, by síce mal vychádzať z princípu padni komu padni, ale neklamať. V opačnom prípade s halasným potieraním „totalitných“ dejín iba prevracia znamienko, ale inak sa neodlišuje od malverzácie profesora Kráľa, ktorý v záujme ideológie vedel vyfabrikovať neexistujúci obsah jestvujúceho dokumentu, aby podložil svoje tvrdenie. Častým argumentom býva, že predovšetkým ide o demytologizáciu – tu sa však obávam, že istý stupeň (triezveho!) utvárania základov štátotvornej tradície je asi nevyhnutný, ak má historická udalosť vôbec vstúpiť do občianskeho povedomia a predovšetkým udržať sa v ňom naprieč generáciami (je to kacírské tvrdenie, ale je to tak).

Na niekoľkých drobných príkladoch z jedného regiónu, resp. mesta, chcem ukázať, ako niektorí historici pracujú s faktami o Slovenskom národnom povstaní. Pritom som vybral autorov z rôznych častí spektra – na jednej strane starého zásadného odporcu SNP a obhajcu vojnového slovenského režimu, na druhej strane mladého, evidentne perspektívneho historika, ktorý povstanie otvorene neodmieta, ale skresľovaním skutočnosti via facti dosahuje obdobného účinku. A, žiaľ, pre konečný výsledok tu nie je rozhodujúci ani počiatkový impulz, ani použitá metóda.

Milan S. Ďurica tvrdil svojho času, že povstalecké letectvo cielavedome zaútočilo na mauzóleum Andreja Hlinku v Ružomberku: „29. september (sic! – pozn. S.Ch.). Podľa nemec-kých tajných hlásení »česko-boľševistické« hordy bombardovali oslobodené mesto Ružomberok. Dve bomby padli na mauzóleum slovenského bojovníka za slobodu Andreja Hlinku a ťažko ho poškodili. Toto bombardovanie sa udialo na 80. narodeniny zomrelého vodcu Slovákov.“¹

O dvanásť rokov neskôr, teda s odstupom, ktorý nesporne umožňoval aspoň dodatočne lepšie oboznámenie sa s prameňmi, ale citovaný autor tvrdí: „... ako všetci vieme, nepriatelia slovenského národa a Katolíckej cirkvi už v septembri 1944 bombardovaním rozmetali Hlinkovo mauzóleum v Ružomberku.“²

To už je vyslovené klamstvo. Vzhľadom na dostatočne širokú pramennú základňu by pán profesor teológie a politických dejín mohol a mal vedieť, že jeho tvrdenie je všestranne nepravdivé. Útok nebol namierený proti mauzóleu (v situácii, kedy sa každý liter paliva, každý náboj musel prepravovať s obrovským rizikom cez front, by to evidentne bol nezmysel, nemajúci nič spoločné s protinemeckým bojom). Mauzóleum nebolo rozmetané, o čom viac než dostatočne svedčia zápisy v pamätnej knihe mauzólea či už bezprostredne po nále-

1 ĎURICA, M. S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava : SPN, 1996, 2. doplnené vydanie, s. 190.

2 Ten istý, O čom je táto kniha (úvodný text), in: Sidor. K. – Vnuk, F.: *Andrej Hlinka 1864 – 1938*, Bratislava : LÚČ, 2008, s. VII.

te, alebo aj o týždeň neskôr z osláv Hlinkových narodenín. Pán profesor by mal vedieť, keď mal A. Hlinka narodeniny aj bez „tajných nemeckých hlásení“, rovnako ako si mal overiť základné fakty. Dokonca aj publikované ľudácke materiály ho usvedčujú zo zámerného klamstva práve tak ako pramene z druhej strany, vojnové denníky a spomienky priameho aktéra náletu. A zo zápisov správcu múzea dostatočne jasne vidno, že mumifikovaný Hlinka neutrpel žiadnu škodu, čo tiež nesvedčí o „rozmetaní“ mauzólea. Ostatne – čo možno očakávať, ak používa kvázi citát „česko-bolševistické hordy“ iba nepatrne vzdialený od „nepriateľov slovenského národa a Katolíckej cirkvi“ a dokonca od ľudáckeho „židobolševická luza“? Jedno je zjavné: aj keď pán profesor skvele ovláda prácu s archívnymi dokumentmi, v tomto prípade (a podľa toho môžeme usudzovať, že iste aj v iných) utrpel dočasnú stratu tejto schopnosti. Pozrime sa teda radšej na skutočnú históriu, nemoifikovanú podľa potrieb pána profesora.

Dňa 21. septembra 1944 (necelý týždeň pred nedožitými 80. narodeninami A. Hlinku, nie teda ani 27., ani 28., ani 29.!) bombardovali tri stíhacie lietadlá La-5Fn 1. československého stíhacieho pluku v ZSSR sústredenú nemeckú obrnenú techniku v priestore námestia v Ružomberku, dve lietadlá útočili na muničný sklad. Cieľ útoku a jeho priebeh jednoznačne dokladajú vojnové denníky perutí 1. československého stíhacieho pluku v ZSSR: „c) 14.15 npor. Stehlík – ppor. Tocauer ppor. Štička – ppor. Loucký – šrtm. Matušek, provedli bombardování... shromaždiště tanků mezi dvěma kostely v Ružomberku... Shromaždiště tanků napadeno 3mi letouny, 4 pumy v cíli, 2 pumy v obytném domu. 6. Zvláštní události: při náletu na Ružomberok byl ppor. Loucký od 2. perutě zasažen 5ti střelami a zraněn do levé nohy.“³, resp. „Odpoledne bylo hlášeno, že v Ružomberku.... v sadě nad Hlinkovým hrobem jsou ukryty tanky. Ihned na to, ve 14.15 odstartovali ppor. Loucký a ppor. Matušek s úkolem, tyto cíle napadnout.... bomby padly... přímo mezi parkující tanky.“⁴

V podstate rovnako spomínal na tento nálet jeden z bombardujúcich pilotov František Loucký: plne potvrdzuje obsah zápisov vo vojnových denníkoch, nejasné zostáva iba to, či bol zasiahnutý protilietadlovou paľbou nad Ružomberkom alebo neskôr a či sa jednalo o výzvednú správu z mesta alebo o informáciu a rozkaz z veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku. Dve z piatich útočiacich lietadiel mali za úlohu napadnúť muničný sklad (ktorého umiestnenie sa zatiaľ nepodarilo identifikovať, ale z kontextu vyplýva, že bolo v bezprostrednej blízkosti mauzólea), takže nie je úplne jasné, kto zvrhol bomby mimo cieľ a zasiahol mauzóleum.⁵ Rovnako, ale podrobnejšie je udalosť opísaná v uznávanej publikácii *Slovenské letectvo*.⁶

Dve bomby skutočne minuli cieľ. Jedna padla na priestranstvo nad mauzóleom a pri výbuchu údajne zahynul jeden príslušník Haššikovej Domobrany (no podľa spomienky očitého svedka jediným úrazom bolo zlomenie nohy ženy utekajúcej z kostola do krytu po zahájení protilietadlovej paľby⁷). Druhá bomba nevybuchla.

Za viac než dostatočný argument proti Ďuricovmu tvrdeniu o „rozmetaní“ mauzólea považujem (okrem autopsie) zápisy v pamätnej knihe Hlinkovho mauzólea, urobené bezprostredne po inkriminovanej akcii správcom hrobu Jánom Lehotským. Proti zničeniu mauzó-

3 VHA Praha, f. SSSR – X – 1. ČSSLD, šk. 8, Válečný deník 1. perutě 1. ČSSLP v SSSR, i. č. 62, 15. 6. 1944 – 11. 8. 1945, č. j. 18005/taj. 1945, fotokópia v Múzeu SNP (Všetky citácie sú uvádzané v pôvodnom znení vrátane gramatických chýb.)

4 Tamže, Válečný deník 2. perutě 1. ČSSLP v SSSR, fotokópia v Múzeu SNP.

5 LOUCKÝ, F.: Poslední bojový let. In: L+K, XLIX, 17, 1973 (spomienky Františka Louckého).

6 STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: *Slovenské letectvo 3, 1944 – 1945*. Bratislava : Kascio, 2003, s. 138 a n.

7 Archív autora. O smrti domobrancia existuje ústne podanie, ale potvrdenú ju nemáme.

lea hovorí jednak zápis zo dňa nasledujúceho po bombardovaní: „1 bomba na mauzóleum dňa 21. septembra 1944 o 14.h 50 [min.] prerazilo lavú stranu nad Sarkofágom druhá bomba pred vchodom do Mauzólea nevybusila, večer o 18. h 40 [min.] nemecky vojaci nevybusenú bombu zapálili, poškodilo zábradlie. Fara – kostol poškodené. Lehotsky strážca hrobu vodcu A. Hlinku.“ s nasledujúcimi podpismi návštevníkov mauzólea z 22. a 23. septembra, keď už malo byť mauzóleum údajne „rozmetané“. Ďalší zápis o niekoľko dní neskôr („K osemdesiatke Andreja Hlinku 27. IX. 1864 – 27. IX. 1944. Spominajme tichučko, posvätné, s láskou a s povdačnosťou irečtým slovenským a krestanským srdcom svojho zvečnelého vodcu Andreja Hlinku dna 27. sept. tohto roku bol by sa dožil osemdesiatich svojich narodenin. Ružomberok dňa 27. sept. 1944 Ján Lehotsky správca hrobu slov. Vodcu A. Hlinku...“). Nasledujú podpisy návštevníkov mauzólea zo dňa 28. septembra 1944⁸⁾ sa už o škodách na mauzóleu nezmiňuje vôbec, čo by bolo v prípade vážnych škôd alebo „rozmetaní“ mauzólea nepredstaviteľné. A navyše ani súdobé ľudské materiály neprípúšťajú interpretáciu použitú pánom profesorom. Protipovstalecké periodikum Vodca volá! napísalo: „... židobolševická luza, strhnutá sadistickými chutkami, bombardovala a veľmi poškodila mauzóleum v Ružomberku“.⁹ Teda ani nenávistná a isto hypertrofovaná propagandistická formulácia si to nedovolila – práve tak ako leták, vyzývajúci na zbierku na opravu mauzólea: „Hanobný čin na najsvätejší národný symbol, pre nás Slovákov – Hlinkov mauzóleum nebol žiaden omyl, ale z Moskvy nadiktovaná a premyslená akcia. Poškodili bombami Hlinkov hrob, ale tým len vzbudili nenávisť proti sebe.“¹⁰

Nepriamym dôkazom o vojenskom význame bombardovaného miesta je aj skutočnosť, že umiestnenie protiletadlového dela na ochranu mauzólea je oveľa nepravdepodobnejšie ako protivzdušná obrana pozemných síl – o jej nasadení som už nakoniec uviedol aj osobné svedectvo priameho svedka náletu.

V každom prípade je teda úplne jasné, že nešlo ani o zámerné bombardovanie mauzólea, ale o náhodu, navyše s najväčšou pravdepodobnosťou spôsobenú aktívnou protiletadlovou obranou nemeckého postavenia, ani o také následky, aké M. Ďurica uvádza. Ostatne – ak by sme aplikovali myšlienkový postup pána profesora Ďuricu, museli by sme dospieť k jednoznačnému záveru, že hlavným vinníkom poškodenia mauzólea boli nemeckí protiletadlovci. Zhrnuté a podčiarknuté: účelové protipovstalecké klamstvo, podložené ľudáckou ideológiou. Ak pán profesor takto prednášal na univerzite v Padove či slovenským študentom... asi netreba viac povedať, než už bolo: „Exilový historik Milan S. Ďurica je známy najmä mýtizáciou slovenských dejín, spriadaním historiek o starých Slovákoch či obhajobou vojnového slovenského štátu a jeho prezidenta.“¹¹

Z inej (dúfam) časti tohto spektra je rovnako pomerne čerstvá kniha M. Lacka o SNP¹². Spochybňujúce závery a hodnotenia SNP sú v tejto syntéze zrejme viac produktom nielen nepochopenia niektorých súvislostí, ale aj neprijateľne bohorovného postoja k faktom, resp. k ich dôslednému spracovaniu a dôveryhodnej interpretácii. Napriek tomu sa však nedomnievam, že to má znamenať odmietnutie samotnej podstaty SNP. Skôr predpokladám, že autor ako mladý historik – tak sa sám už roky prezentuje – prechádza rovnakým obdobím ako každý mladý človek, totiž spojeným s paušálnym odmietaním výsledkov staršej gene-

8 Pamätná kniha mauzólea Andreja Hlinku, zápisy z 22. a 27. septembra 1944, fotokópie v archíve autora.

9 Vodca volá, I, 5, 1944, čl. Bombardovali Hlinkovo mauzóleum.

10 Liptovské múzeum v Ružomberku, zbierka plagátov a letákov, č. o. i. 42 694.

11 <http://www.tyzen.sk/casopis/2008/14/antikniha-milan-s-durica-co-ohrozuje-nasu-statnost.html>

12 LACKO, M.: *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava : Slovart, 2008.

rácie. Obávam sa však, že práve Slovenské národné povstanie nie je ako skúšobný kameň generačnej vzbury najvhodnejším objektom, i keď upierať mu právo aj na takéto postoje by nebolo riešením.

Opätovne, ako v predošlom prípade, môžeme na konkrétnych údajoch a udalostiach prezentovať, ako sa nedôslednosť a povrchnosť neopláca (a zákonite vedie k fakticky neodôvodnenému spochybňovaniu historických skutočností), i keď tu nie je hnacím momentom principiálny odpor k SNP. Budem sa rovnako držať otázok, dotýkajúcich sa povstania a osôb v regióne Ružomberka. Povstanie tu vypuklo v nedeľu 27. augusta 1944 popoludní spoločným útokom spojených partizánskych oddielov a miestnej delostreleckej posádky, ktorá sa k partizánom pridala.

M. Lacko spochybňuje boj o mesto, resp. predovšetkým o rybárpoľský zbrojný podnik (na západnom okraji mesta). Tradične sa uvádza, že tu bola zlikvidovaná jednotka SS a/alebo silná skupina gestapa. Podľa tohto autora „V meste (t.j. v Ružomberku – pozn. S.Ch.) však nebola ubytovaná žiadna jednotka SS, resp. gestapa, ako to po vojne písal, ba dokonca tvrdil aj na Národnom súde Miloš Vesel. Išlo skôr o jeho zlé svedomie – vyfabulovaní príslušníci SS a gestapáci boli vhodným a akiste aj ospravedliteľnejším objektom poprav, než náhodní nemeckí vojaci či civilisti.“¹³ Je nepochybné, že sa tu odohrali popravy nemeckých vojakov vyťahnutých z prechádzajúcich vlakov, že boli popravení aj civilisti nemeckej národnosti (príčom sa zväčša, ale nie vždy, prihliadalo na aktívne členstvo v DP). Vzhľadom na túto skutočnosť ale popiera aj boje v meste. Ibaže, nakoľko je autor veľkým priaznivcom *oral history* (i keď v jeho prípade presnejšie povedané osobných spomienok): „27. augusta partizáni zajmú nemeckú posádku a obsadia Ružomberok.“¹⁴ „V Štefánikových kasárňach bola ubytovaná rota nemeckých vojakov SS. Tito boli dislokovaní do Rybárpoľa na obranu zlievarne. V oddelení 614 sa pre Ríšu vyrábali kanónové lafety.“¹⁵ Dokumentárne je navyše doložené, že „...Napriek silným pochybnostiam zo slovenskej strany sme presadili preloženie jednej SS jednotky (ktorá je poruke) do Ružomberka.“¹⁶, čo by sa už podľa nášho názoru nemalo dať spochybniť – a od jednotky SS k Werkschutzu (závodnej strážii, o ktorej M. Lacko tiež kdesi písal) je asi skutočne ďaleko! O bojoch, ktoré v Ružomberku prebiehali, sa zmienil aj jezuitský časopis: „Okolo tretej počuť v meste strelbu... miestna posádka prevzala moc a starosť o poriadok do svojich rúk. Tým bol Ružomberok obsadený. Strieľalo sa až do večera a celú noc.“¹⁷ A keďže upierať jednotke SS (podľa niektorých neoverených údajov mala mať k dispozícii aj dve protitietadlové zbrane kal. 20 mm) bojovú hodnotu, nie je práve najschodnejšia cesta, môžeme pomerne smelo predpokladať, že nešlo o slávnostné salvy (aj keď i ja i ďalší regionálni histo-

13 Lacko, ref. 12, s. 75.

14 Kronika obce Liptovský Michal (obec v okrese Ružomberok, východne od mesta). In: <http://www.liptovsky-michal.sk/sr/kronika/k1m1918.htm>

15 POVAŽSKÝ, J.: Spomienky na augustové dni. In: *Ružomberský hlas*, 13, č. 17, 1999.

16 PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko 1944*. Bratislava: EPOCHA, 1971, s. 168, dok. č. 76, Nemecký vyslanec H. E. Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne o vývine vojensko-politických udalostí na Slovensku od 24. augusta večer do 27. augusta..., odoslané 27. augusta 1944. Tu treba poukázať aj na našu chybu – v publikácii *Ružomberok*. Monografia mesta. Banská Bystrica: Štúdio Harmony, 2009, s. 119, sme uviedli, že sa jednalo o skupinu gestapa, nie jednotku SS. M. Vesel uviedol v svojich spomienkach, že 27. augusta o 03.00 hod. dorazilo do Ružomberka 80 príslušníkov gestapa, ktorí sa ubytovali v miestnych hoteloch, a asi o 08.00 hod. jednotka SS v počte 70 mužov, ktorí posilnili už prítomných 40 esesákov. VESEL, M.: Takto to bolo v Ružomberku. In: *Textilák*, XVI, č. 32-33, 22. 8. 1964. Uvedené počty nie sú overené (a zrejme ani overiteľné) a možno ich považovať za nadsadené rovnako ako tvrdenie o gestape, i keď tu Vesel uviedol, že dňa 28. 8. o 09.00 hod. bolo popravených 22 príslušníkov SS a 67 gestapákov vrátane 4 žien.

17 Stanislavovské zvesti, roč. 17, 1944, č. 4. s. 125 a n. In: PETRANSKÝ, I. A.: *Život pod hviezdou. Osudy Tomáša Dezidera Munka*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008, s. 106 a n.

rici pokladáme uvádzaný počet v boji zabitých príslušníkov SS za neprimerane nadsadený)! Podľa nášho presvedčenia ide teda o zveličenie faktu, nie však o jeho fabulovanie. A hovoriť jedným dychom o tom, že tu „...partizáni spolu s revolučne naladenými vojakmi vyrabovali sklad zbraní“ je už za hranicou dobrého vkusu – jednoznačne a zámerne tu sú povstalci (aj keď s istou snahou o nenápadnosť) prezentovaní ako rabujúci banditi. Tak sa ale ukoristenie skladu zbraní nepriateľskej armády, navyše na vlastnom území, nedá hodnotiť ani pri všetkej snahe o tzv. nezaťaženosť. A navyše: ak sa na zaberaní skladu priamo zúčastnila príslušná vojenská posádka pod velením posádkového veliteľa, nie je v takom dehonestujúcom tvrdení voľačo postavené na hlavu? A ako ďaleko to má k oficiálnej terminológii ľudáckej vlády a nemeckých okupačných síl?¹⁸

Rýchly postup bojovej skupiny Schäfer cez horný Liptov na Ružomberok nenarazil na rozhodný odpor, takže už 5. septembra 1944 stála pred Ružomberkom. „*Na páde tohto mesta mal podstatný podiel zodpovednosti zasa mjr. Miloš Vesel, veliteľ miestnej posádky... bol medzi tými, ktorí z mesta utiekali ako prví*“¹⁹ - tvrdí Lacko. Aká však bola realita? Kampfgruppe SS Schäfer ako posilnený prápor vyčlenený zo skupiny armád Severná Ukrajina disponovala – aj podľa M. Lacka – asi 1 500 mužmi, posilnenými navyše tankom a delostreleckým oddielom (dvoma batériami) SS.²⁰ Naproti tomu mala ružomerská posádka (t. j. náhradný oddiel delostreleckého pluku 2) 28 záložných dôstojníkov, 137 vojakov prezenčnej služby, 528 záložníkov – rad z nich narukoval iba na základe septembrovej mobilizácie – a príslušníkov posádkového veliteľstva, posádkovej hospodárskej správy a doplňovacieho okresného veliteľstva, teda kancelárskych síl.²¹ Jej pomerne veľmi silné delostrelectvo – 33 hlavných – bolo prevážne bez zameriavacích prístrojov, ktoré museli byť odoslané východoslovenským divíziám. Nemci tak spĺňali základnú požiadavku úspešného útoku – výraznú početnú prevahu nad obrancom. Boli ostrieľaní v bojoch. Mali opakovane leteckú podporu. Mjr. Vesel, zaskočený zlyhaním obrany horného Liptova, navyše nemal žiadne frontové skúsenosti (a ako delostrelec zrejme ani dostatočné vševojskové vedomosti). Aj keď mu slúži ku cti, že sa vedel vyhnúť nasadeniu na východnom fronte, v danej situácii to bol významný handicap. Nevieme, či chcel z Ružomberka urobiť Stalingrad, ako uvádza M. Lacko, ale vieme, že ešte po dlhých rokoch dával v súkromí (teda „mimo zápis“) najavo neistotu, či by bolo správne brániť mesto aj za cenu jeho ničenia. Obranné čiary pred mestom síce Nemcov 5. septembra zastavili, ale taktické nezvládnutie obrany viedlo už večer toho dňa k ústupu, ktorý sa na druhý deň pri opustení pozícií záložníkmi, ktorí utrpeli ťažké straty v mínometnej palbe, zmenil na chaotický útek. V tom má Lacko pravdu, ale nie je jasné, prečo túto pravdu vzťahuje predovšetkým na mjr. Vesela. Iba ak by to potreboval ako východisko k tvrdeniu, že zbabelý Vesel dal neskôr popraviť štyroch dezertérov.²² To je tiež skutočnosť, i keď údaj o počte popravených sa spravidla udáva nižší, dvaja, ďalšieho jedného či dvoch mal zrejme na svedomí akýsi impulzívny mladík patriaci k partizánom. Mjr. Vesel však konal podľa rozkazov náčelníka štábu 1. ČSA na Slovensku mjr. J. Noska: „...*pri úteku jednotlivcov z bojov a od frontu ihneď bez milosti každého potrestá trestom smrti.*“²³ a veliteľa armády gen. J. Goliana: „*nakoľko odstrelenie zbabelca po prevedenom súdnom pokračovaní vzhľadom na ča-*

18 LACKO, ref. 12, s. 75.

19 Tamže, s. 122.

20 PREČAN, ref. 16, s. 523, Hl. veliteľstvo skupiny armád Severná Ukrajina, 3. septembra 1944.

21 Ružomberok. Monografia mesta Banská Bystrica : Štúdio Harmony, 2009, s. 119, a rukopisné podklady pre monografiu, spracované O. Vaněkom. M. Vesel uviedol celkový stav posádky 870 mužov – ref. 16.

22 Lacko, ref. 12, s. 122.

23 Nariadenie náčelníka štábu veliteľstva 1. čs. armády mjr. J. Noska veliteľom taktických skupín o zriadení vo-

sový odstup... a vzhľadom na neprítomnosť zbabelca u jednotky nemá toho výchovného a odstrašujúceho účinku... nariaďujem veliteľom všetkých stupňov, aby všetky prípady zbabelosti trestali ihneď na mieste samom zastrelením.“²⁴ Ostatne obviniť zo zbabelosti dôstojníka, veliaceho s úspešnosťou až extrémnou obrannému podúseku Biely Potok, ktorý sa stal povstaleckou legendou, je prinajmenšom zarážajúce.

Posledným problémom, ktorému sa chceme venovať, je zbrojná výroba v Ružomberku – Rybárpoli, kde sa vyrábali súčiastky lafet pre ľahké poľné húfnice. Podľa M. Lacka „... Vesel namiesto toho, aby dal súčiastky, prípadne celú fabriku vyrábajúcu pre nacistov zničiť, venoval sa iným činnostiam. Na deštrukciu mal pritom času dosť... Po bezproblémovom vstupe skupiny Schäfer do Ružomberka si tak Nemci mohli pohodlne celý náklad odviezť so sebou, a ďalej fungovala aj fabrika.“²⁵ Čo slovo, to nepravda. M. Lacko pozná prácu o tejto problematike²⁶, ale použil z nej iba to, čo sa mu hodilo. Fabrika nikdy zbrojnú výrobu neobnovila, príkazy na zničenie hotovej produkcie boli vydané aj mjr. Veselom, zamestnanci mi potvrdili ničenie výrobkov, množstvo hotových súčiastok nemohlo zodpovedať nemeckým údajom, s odtransportovaním technológie boli dlhotrvajúce problémy (takže obnoviť výrobu sa nepodarilo ani v Oseku v Sudetoch, kam mala byť presunutá) – jednoducho tvrdenie v knihe je absolútne skresľujúce a nerešpektuje ani pochybnosti, ktoré tu pretrvávali. Ak by ale tieto tvrdenia neboli dostatočne vierohodné, je tu ešte slovo zasvätenca, riaditeľa zbrojnej výroby Ing. Trautenberg: v Bratislave mu na priemyselnej komisii pplk. Petersdorf 25. augusta 1944 oznámil, „že je jeden prápor nem. vojska na ceste do Ružomberka, aby chránili závod... najneskôr 26. 8. večer je v Ružomberku“, ale jednotka do mesta nedorazila včas – prinajmenšom nie celá. O delostreleckej výrobe ďalej vypovedal: keď sa pod ochranou SS vrátil do Rybárpoľa, „Hotové výrobky boli väčšinou zničené... z výpravok (t. j. z rozprávania – pozn. S. Ch.) tých, ktorí cez povstanie boli v Ružomberku som poznal, že ďalšie pracovanie je nemožné... Na odtransportovanie závodu, poťažne zbrojárskeho oddelenia sa nedalo ešte myslieť, lebo trať Ružomberok – Žilina ešte nebola voľná.“²⁷ Treba niečo dodať?

Bolo by možné pokračovať, ale to už by sa muselo opakovať veľa aj z múdrej, jemnej a priťom dôraznej recenzie I. Kamenca.²⁸ Alebo by bolo treba ísť po ďalších údajoch z iných regiónov? Skôr je potrebné povedať, že Slovenské národné povstanie malo dosť problémov, nedostatkov a chýb, že vypuklo v nevýhodnom termíne pod tlakmi zvnútra, z Londýna, z vývoja na východnom fronte; azda každý profesionálny vojak potvrdí, že aj ten najdokonalejší operačný plán funguje až do momentu, keď dôjde ku kontaktu s nepriateľom. Potom vstupujú do hry najrôznejšie faktory, ktoré môžu mať aj rozhodujúci vplyv na vývoj a výsledok. V takej situácii bolo logicky aj SNP. Preto som presvedčený, že hľadať, prípadne fabrikovat problémy tam, kde nie sú, je zbytočná nadpráca. SNP ako ostatne každá ľudská činnosť ich bolo plné, čo však neznižuje jeho historickú hodnotu.

---

jenskej polície, 19. 9. 1944. In: PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, dok. 279. s. 483.

24 Nariadenie veliteľa 1. čs. armády gen. J. Goliana, 20. 9. 1944. In: ref. 23, dok. 324, s. 546.

25 LACKO, ref. 12, s. 123.

26 CHYTKA, S. V.: K otázke výroby delostreleckých lafet v Ružomberku před SNP. In: *Vojenské aspekty Slovenského národného povstania*. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23. – 24. 8. 1994. Vojenský historický ústav Bratislava. Žilina 1994.

27 Archiv bezpečnostních složek MV ČR Praha, 52-78-3, Protokol o výpovedi s odsúdeným TRAUTENBERG Eduard, odpis životopisu.

28 KAMENEC, I.: (rec.) Lacko, M.: Slovenské národné povstanie 1944. Bratislava : Slovart, 2008. In: *Historický časopis*, roč. 56, 2008, č. 4, s. 698 a n.